

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ
ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СПЕЦІАЛЬНОЇ
ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Колективна монографія

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ
ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СПЕЦІАЛЬНОЇ
ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Колективна монографія

І том

За загальною редакцією к. пед. н., доц. Бабій І. В.

Умань – 2018

*Рекомендовано до друку вченою радою
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 10 від 24 квітня 2018 року)*

Колектив авторів: І. І. Демченко, В. А. Білан, І. А. Малишевська, Н. П. Голуб, Л. Д. Бегас, М. А. Лемещук.

Рецензенти:

Андрющенко Т. К. – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів Комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Єнгаличева І. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Осадченко І. І. – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Теоретико-методологічні засади розвитку спеціальної та інклюзивної освіти: [монографія] / І. І. Демченко, В. А. Білан, І. А. Малишевська, Н. П. Голуб, Л. Д. Бегас, М. А. Лемещук. – Умань: «ВІЗАВІ», 2018 р. – Т. 1. – 241 с.

У монографії проводиться аналіз світових тенденцій розвитку інклюзивної освіти та проблеми її впровадження в Україні; категорій залучених до інклюзивного навчання дітей та їх особливі освітні потреби. Надається характеристика умов інклюзивного навчання у дошкільних навчальних закладах та початковій школі. Викладено теоретичні основи педагогічних технологій інклюзивної освіти; природотерапії як педагогічної технології інклюзивної освіти; експериментально перевірено методики роботи з дітьми із заїканням.

Рекомендовано для вихователів закладів дошкільної освіти, вчителів початкової школи, асистентів вчителів, студентів закладів вищої освіти.

УДК 376-056

© Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2018

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ (ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ)	7
1.1. Світові тенденції розвитку інклюзивної освіти та проблеми і перспективи її впровадження в Україні (Демченко І. І.).....	7
1.2. Категорії залучених до інклюзивного навчання молодших школярів та їх особливі освітні потреби (Демченко І. І.).....	36
1.3. Характеристика умов інклюзивної освіти у початковій школі (Демченко І. І.).....	54
1.4. Структура, зміст та прояви естетичного ставлення дефектолога до корекційно-педагогічної праці (Білан В. А.).....	71
РОЗДІЛ ІІ. ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	114
2.1. Теоретичні основи педагогічних технологій інклюзивної освіти (Малишевська І. А.).....	114
2.2. Природотерапія як педагогічна технологія інклюзивної освіти (Малишевська І. А.).....	119
2.3. Методи природотерапії в інклюзивному навчанні дітей з особливими освітніми потребами (Малишевська І. А.).....	129
2.4. Формування природничих понять в освітній галузі «Природознавство» у дітей з мовленнєвими порушеннями (Голуб Н. П.).....	137
РОЗДІЛ ІІІ. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДУМОВ ТЕМПОРИТМІЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАЇКАННЯМ, ЇХ ГОТОВНОСТІ ДО ТЕАТРАЛІЗАЦІЇ	165
3.1. Принципи побудови та опис експериментальної методики (Бегас Л. Д.).....	165
3.2. Критерії оцінювання та загальні рівні виконання завдань методики (Бегас Л. Д.).....	177
3.3. Аналіз результатів констатувального етапу дослідження (Бегас Л. Д.).....	179

**РОЗДІЛ IV. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ
НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....206**

4.1. Методика дослідження соціалізації дітей старшого дошкільного віку в дошкільних установах: критерії, показники, інструментарій (Лемещук М. А.).....206

4.2. Характеристика рівнів соціалізації старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення в умовах дошкільного навчального закладу (Лемещук М. А.).....220

ПІСЛЯМОВА.....240

ПЕРЕДМОВА

*Ми маємо справу з найскладнішим, безцінним,
найдорожчим, що є в житті, - з людиною.
Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва,
мудрості залежить її життя, здоров'я, розум,
характер, воля, громадське та інтелектуальне обличчя,
її місце і роль в житті, її щастя...*

В. Сухомлинський

Визнання Україною Конвенції ООН «Про права дитини» та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток дітей посилило увагу до проблем дітей, котрі мають ті чи інші відхилення в розвитку, зумовило необхідність розробки цілеспрямованих дій держави для створення найсприятливіших умов для забезпечення їхньої самоактуалізації, активної участі в системі сучасних суспільних відносин.

Кожна дитина «має вести повноцінне й достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі та полегшують її активну участь у житті суспільства» (із Конвенції ООН про права дитини), а «батьки мають право вибирати навчальні заклади та форми навчання для неповнолітніх дітей» (ст. 29 закону України «Про загальну середню освіту»).

Сучасною світовою тенденцією є прагнення до деінституалізації та соціальної адаптації осіб з порушеннями психофізичного розвитку. Продовжує формуватися і впроваджуватися нова культурна й освітня норма – створення умов для активної участі у житті суспільства для усіх громадян, включаючи людей фізично й інтелектуально неповносправних, що й фіксує міжнародне законодавство на рівні ООН.

Інклюзивна освіта в Україні потребує свого вирішення на основі виваженого підходу як з боку державних органів влади, так і громадськості, оскільки інклюзивні процеси у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку у країнах пострадянського простору мають свою специфіку, розвиваються в умовах особливого соціокультурного статусу з урахуванням позитивів і досягнень диференційованого навчання.

У процесі демократизації українського суспільства неабиякого поширення набувають ідеї гуманізації освіти й пріоритетів

особистості. На зміну державоцентристській освітній системі, в якій головна мета визначалася як формування особистості за певними еталонами і підпорядкування власних інтересів державним, а основною ознакою була жорстка регламентація навчального процесу, приходиться так звана дітоцентристська система освіти, в якій домінує орієнтація на інтереси дитини, на задоволення її потреб.

Інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір України як один з напрямів гуманізації всієї системи освіти відповідає пріоритетам державної політики, що окреслені в Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті і полягають в: особистісній орієнтації освіти; створенні рівних можливостей для дітей та молоді у здобутті якісної освіти; забезпеченні варіативності здобуття базової або повної загальної середньої освіти відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей.

В Україні реалізація інклюзивного підходу до навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку розглядається в контексті перспектив і можливостей подальшого розвитку системи спеціальної освіти.

Успішне запровадження інклюзивного навчання дітей з особливими потребами, потребує вирішення завдань на державному рівні, а саме: формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливими освітніми потребами, удосконалення нормативно-правової бази у відповідності до міжнародних договорів у сфері прав людини, реалізації та поширення моделі інклюзивного навчання дітей у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах.

РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ (ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ)

1.1. Світові тенденції розвитку інклюзивної освіти та проблеми і перспективи її впровадження в Україні

Діяльність сучасного суспільства спрямована на формування особистісних якостей кожної людини, незалежно від її фізичних, інтелектуальних, емоційних та інших особливостей, а також соціального статусу, статі й віку. Це пов'язано з освітньою парадигмою самореалізації особистості, що декларує систему цінностей і простір для її самовизначення. У цьому філософському контексті, за твердженням М. Ватковської, система освіти повинна бути інститутом майбутнього. Адже нині у людини недостатньо виробити лише способи адаптації до мінливого середовища. У ній потрібно сформувані здатність до творчості, що має стати нормою життя [19, с. 57]. Однак особи із відхиленнями в розвитку потребують відповідних умов творчої самореалізації. Це пов'язано із конструктом інклюзії, який набув глобального світового поширення, зокрема в системі освіти, і вживається у формі спеціального терміну «інклюзивна освіта». Ця категорія міцно вкоренилася в сучасний міжнародний професійний тезаурус психолого-педагогічної науки. Вона відображає новий погляд на реальність часу, постає принципом соціальної та освітньої політики.

Об'єктивні передумови для виявлення світових тенденцій (з лат. *tendo* – направляю, прагну, можливість тих чи тих подій розвиватися в даному напрямку) розвитку інклюзивної освіти склалися лише у першій половині XX століття у зв'язку виникненням і функціонуванням у 1945 році Організації Об'єднаних Націй (ООН), декларованою метою діяльності якої є підтримання, зміцнення миру, міжнародної безпеки та розвиток співробітництва між державами світу. Згідно цієї мети, було висунуто ініціативу щодо забезпечення прав усіх, без винятку, людей в отриманні доступної та високоякісної освіти.

Первинним документом, у якому проголошено цінність та унікальність освіти, стала «Всезагальна декларація прав людини» (1948 р.). У ньому наголошено, що освіта має бути спрямована на